

SPIEGELS EN VENSTERS

“Ze is zwart, net als ik!” Ouders delen massaal filmpjes van de reactie van hun dochters als ze actrice Halle Bailey, in de rol van Ariel zien in ‘De kleine zeemeermin’ (2022). De jonge kijkers zijn verwonderd, blij en ontroerd door die (h)erkenning. Verhalen zijn een venster die je laten kennismaken met andere leefwerelden én een spiegel waarin je jezelf herkent.

In deze Leer-Kracht over diversiteit en representatie in literatuur en media vertellen auteurs Sophia Honggokoesoemo en Humeyra Cetinel over het belang van die herkenning voor kinderen en hoe we toe zijn aan verhalen waarin diversiteit vanzelfsprekend aanwezig is, zonder dat het altijd het hoofdthema hoeft te zijn.

We reiken jou krachtige tools aan. ‘Mechelen kleurt’, met een pak werkvormen, is ontstaan na een signaal van de kinderraad. Zes op de tien Mechelse kinderen bleek zich niet te herkennen in boeken of strips. Sara Van den Bossche (Tilburg University) ontwikkelde de ‘Leeswijzer voor diversiteit en inclusie in jeugdliteratuur’, een gereedschapskist met handige instrumenten als basis voor gespreksactiviteiten.

TEKST
Caroline Vanpoucke

ILLUSTRATIES
Rutger Van Parys

Sophia

“Kinderen bloeien open bij verhalen waarin ze hun leefwereld zien”

“Schrijven is delen. Delen van verhalen, ervaringen, visies en dan verbinding zoeken met lezers,” stelt Sophia Honggokoesoemo. “Ik schrijf over migratie, herkomst, solidariteit, rechtvaardigheid, jezelf mogen zijn, en over de kleine en grote dingen die kinderen beleven.”

Hoe werkt die spiegel van herkenning?

Herkenbare verhalen zijn essentieel voor kinderen. Als ze zichzelf nooit zien in boeken, schoolmateriaal of de media, ontstaat er vervreemding. Elk kind heeft nood aan erkenning en een gevoel van erbij horen. In schoolboeken zie je vaak kinderen als personages die iets bijzonder ervaren of een avontuur meemaken, maar de vraag is: welk kind wordt getoond? Maar ook de andere personages in verhalen in boeken: wie staat er voor de klas? Wie is de burgemeester? Wie is de politieagent?

Zichzelf herkennen geeft kinderen zelfvertrouwen. Het versterkt hun gevoel van eigenwaarde en draagt bij aan hun identiteitsontwikkeling. Ik zag het in de praktijk in mijn klas: kinderen bloeien open bij verhalen waarin ze hun leefwereld zien. Soms is zichzelf op een boekcover zien het waard om het boek te willen lezen, gewoon omdat het voelt alsof het boek ook

over hen zou kunnen gaan. Voor veel kwetsbare kinderen is herkenning geen evidentie. Als het dan wél gebeurt, laat het bij hen een diepe indruk achter.

Representatie gaat verder dan boeken. Het gaat om een correcte en genuanceerde weergave in woord én beeld. Niet alleen in kinderboeken, maar ook in schoolboeken, strips en media. Kinderen geven zelf aan dat dit belangrijk is. Zoals de kinderraad in Mechelen die stelde dat ze zich willen herkennen in boeken en strips, niet via clichés, maar zoals ze echt zijn. Een bevraging toonde dat 61% van de

Zichzelf herkennen geeft kinderen zelfvertrouwen en het versterkt hun gevoel van eigenwaarde.

TEKST

Caroline Vanpoucke

Over diversiteit, inclusie, racisme

Sophia: "Bij LEVL zetten we ons in voor een samenleving waarin mensen met een migratieachtergrond volwaardig en evenredig kunnen deelnemen. Die migratieachtergrond staat bij ons centraal, maar we kijken breder: Deze diversiteit heeft ook oog voor intersecties met gender, leeftijd, beperking, levensbeschouwing en verblijfsstatuut.

Vandaag kunnen we in Vlaanderen nog niet spreken van volwaardige participatie van personen met een migratieachtergrond in cruciale levensdomeinen zoals huisvesting, werk en onderwijs. De toegang is vaak ongelijk verdeeld. Ook op het vlak van gelijke onderwijskansen is er nog bijzonder veel werk. PISA-onderzoeken tonen aan dat we extra inspanningen moeten leveren. In plaats van te focussen op tekorten of te dreigen met sancties bij gezinnen, kunnen we vertrekken vanuit waardering voor diversiteit en gerichte ondersteuning bieden aan kwetsbare kinderen en gezinnen.

Inclusie van personen met een migratieachtergrond betekent dat deze personen volledig en gelijkwaardig kunnen deelnemen aan de samenleving. Het gaat om het insluiten van achtergestelde groepen in onze samenleving. Dit omvat het creëren van gelijke toegang in verschillende levensdomeinen zoals huisvesting, onderwijs en werk. Voor LEVL gaat inclusie over het insluiten van alle kwetsbare groepen. Hoe zorgen we ervoor dat zij een plek krijgen in onze samenleving, in onze scholen, in ons onderwijs?

LEVL komt op voor de belangen van personen met een migratieachtergrond en strijdt voor een samenleving vrij van racisme en discriminatie. Een samenleving waarin niet je kleur je kansen bepalen. Racisme is een maatschappelijk probleem en bovendien ook strafbaar. Nog te veel kinderen, volwassenen en leerkrachten worden getroffen. De impact is groot, en daarom strijden wij voor gelijkwaardigheid en gelijke kansen en uitkomsten.

Volgens Statbel had in 2024 al 42% van de minderjarigen in België een andere herkomst dan de Belgische. 30% is Belg met buitenlandse roots, 12% heeft een andere nationaliteit. In centrumsteden liggen die cijfers nog hoger, en ze zullen blijven stijgen, los van welk migratiebeleid er gevoerd wordt. De vraag is: hoe gaan we hier positief en constructief mee om? Hoe zorgen we voor kwaliteitsvol onderwijs en gelijke kansen voor iedereen?"

kinderen correcte beeldvorming belangrijk vindt. En dat gaat breder dan afkomst: ook gender en genderidentiteit spelen mee.

Het is belangrijk om te weten dat er vaak onbewust stereotiepe en eenzijdige beeldvorming en discours aanwezig zijn in de (kinder)literatuur, ... We kunnen die doorbreken door jeugdliteratuur naar voren te schuiven die beelden tonen en verhalen brengen waarin kinderen van kleur, maar ook kinderen met een handicap, kinderen die kwetsbaar zijn, weerspiegeld worden in hun eigen waardigheid. We kunnen ook kiezen voor illustratoren van kleur en schrijvers van kleur. Er zijn mooie initiatieven, maar het blijft vaak kleinschalig of projectmatig. Tijd om van representatie de norm te maken.

Belangrijk is om te zorgen voor een mix aan boeken doorheen de hele lagere school, zodat iedereen er zich kan in terugvinden. Diverse kinderboeken in de brede zin. Het gaat om aandacht voor herkomst, handicap, gender, ... Het maakt deel uit van een bredere aanpak.

Je schreef 'Bezoek op vier poten'. Wat inspireerde jou? Had je een bepaalde schrijfwijzer voor ogen?

Dit boek werd ontwikkeld in samenwerking met Studio Sesam binnen een project om samen met auteurs en illustratoren - met of zonder migratieachtergrond - meer superdiverse kinderboeken te ontwikkelen. We kregen voor-

Lezen en voorlezen vanaf jonge leeftijd stimuleert niet alleen taalontwikkeling, maar heeft ook een positieve invloed op andere leergebieden.

ming en ook een visie mee. Doel was vooral een leuk en boeiend boek ontwikkelen waar alle kinderen zich kunnen in terugvinden met aandacht voor een diverse en inclusieve context. Ik wou er ook iets van mezelf in leggen, van waar ik belang aan hecht. 'Bezoek op vier poten' gaat over een jongen die een bijzonder dier ontmoet. Het dier is zijn thuis kwijt door de klimaatveranderingen. Het verhaal gaat over vriendschap en zichzelf mogen zijn. Ik haalde mijn inspiratie uit mijn eigen migratieverleden. Ik ben van Chinees-Indonesische herkomst. Het dier is een komodovaraan en woonde op het eiland Komodo in Indonesië. Daarnaast verwerkte ik mijn bezorgdheden over klimaat en milieu erin. Ook kinderen zijn hier mee bezig.

Wat is de rol van lezen van voorgelezen worden, van boeken voor kinderen?

Lezen en voorlezen vanaf jonge leeftijd is van onschatbare waarde. Het stimuleert niet alleen taalontwikkeling, maar heeft ook een positieve invloed op andere leergebieden. Leerkrachten zien dat elke dag in de klas. Toch horen we vaak dat kinderen te weinig lezen, terwijl het net zo'n krachtige hefboom is, ook voor hun sociale en emotionele ontwikkeling.

Voorlezen is samen tijd maken, samen een verhaal beleven. Zelfs ouders die het Nederlands niet goed beheersen, spelen hier een rol in. Ik zag onlangs een moeder in de bibliotheek die haar kind liet voorlezen in het Nederlands, terwijl ze zelf een andere taal sprak. Ze begreep misschien niet alles, maar haar betrokkenheid is waardevol en mooi. Dat samen lezen, dat samen doen, maakt een verschil. Toch wordt er nog te vaak naar ouders gekeken. Ook professionals kunnen een bijzonder groot verschil maken. Vaak krijgen anderstalige kinderen of kinderen die een andere thuistaal hebben, minder kansen om zich in de klas uit te

drukken. Ze krijgen vaak onbewust minder opportuniteiten om te spreken, terwijl net zij daar het meest nood aan hebben.

Ik schreef en illustreerde het boek 'Het geheim van konijn', een kinderboek in het Nederlands, dat steeds ook beschikbaar is in een andere taal. Bijvoorbeeld: Nederlands en Oekraïens, Nederlands en Arabisch, Nederlands en Frans, Nederlands en Chinees. Zo kunnen ouders en kinderen samen lezen en leren. Maar ook opvoeders, onderwijsprofessionals én kinderen kunnen dit samen. Meertaligheid wordt vaak geprezen als het gaat om talen zoals Duits of Engels. Wanneer we spreken over bepaalde andere thuistalen, vooral niet-Europese talen, zien velen daarentegen doembeelden van (taal) achterstand. Nochtans verschilt het taalproces en de taalontwikkeling niet om goed de schooltaal en andere talen te begrijpen, te lezen of te spreken. Een sterke taalontwikkeling is eerder gelinkt aan taalrijkdom dan aan het beheersen van specifieke talen, eentaligheid of meertaligheid. Hoe rijker de woordenschat, hoe beter de taalontwikkeling, ook om een tweede en derde taal te leren. Daarnaast zijn motivatie en betrokkenheid prioritaire elementen om een taal vlot te leren. Door naast vele andere kinderboeken, ook kinderboeken aan te bieden in zowel de thuistaal als schooltaal, erkennen en waarderen kinderen, ouders, leerkrachten en andere opvoeders beide talen, waar en wat je ook leest. Ik werk momenteel aan een boek over hoe gevoelsmatig omgaan met nieuws dat binnenkomt vanuit geopolitieke conflicten en oorlogen. Het is ver weg, maar tegelijk ook heel dichtbij. Als volwassenen uiten we ons vaak hierover in gesprekken, maar hoe gaan kinderen hiermee om? Woede, verdriet enzovoort.

Ik co-illustreerde het boek 'Een heel bijzondere tuin' van Rima Abou Mogheb. Naast Neder-

Het is belangrijk dat kinderen zien dat auteurs en illustratoren van diverse achtergronden zijn. Dat helpt om stereotypen te doorbreken.

lands is het in eenzelfde boek geschreven in tien andere talen: Arabisch, Farsi, Frans, Indonesisch, Oekraïens, Russisch, Spaans, Engels, Tigrinya, ... Dankzij het Plan Samenleven ontvingen de Ternatse scholen een exemplaar. Met dit boek (in A3 formaat) zetten scholen tegelijk in op leesbevordering, meertaligheid, diversiteit én duurzaamheid. Vele kinderen kunnen hun eigen taal erin terugvinden, en samen met de klas het verhaal in het Nederlands lezen. Dat opent gesprekken over taal, identiteit en inclusie.

Het is ook belangrijk dat kinderen zien dat auteurs en illustratoren van diverse achtergronden zijn. Dat helpt om stereotypen te doorbreken en toont dat iedereen een plek

heeft in onze samenleving, in de klas, in boeken, en daarbuiten.

“Uitgeverijen en scholen moeten stereotypes doorbreken (en niet reproduceren)” schreef LEVL in een opiniestuk (De Morgen, februari 2024). Over de clichés die toch nog vaak opduiken in handboeken: Zwarte kinderen die in een hutje wonen, een Aziatisch meisje van wie de papa in een wokrestaurant werkt en de mama bandwerk verricht in een speelgoedfabriek.

Ja, De bezorgdheden in de pers hebben wel wat losgeweekt bij bepaalde uitgeverijen. Bijvoorbeeld om zich te laten screenen op dat vlak, om bepaalde woorden, zinnen anders te formuleren of een andere beeldvorming te gebruiken. Ze doen het ook niet altijd bewust en geven aan dat ze het soms niet zien en dat ze best een andere bril kunnen opzetten. Er zijn hiaten, die leiden tot vervreemding, stereotypering en vooroordelen. We hopen dat er verder stappen worden genomen. Soms werkt het om bepaalde zaken zichtbaar te maken om het draagvlak te creëren.

Moet diversiteit als natuurlijk afgebeeld worden? Moeten de verschillen benoemd worden

Sophia Honggokoesoemo is stafmedewerker bij LEVL (een participatieorganisatie die werkt aan een inclusieve samenleving). Ze is daarnaast auteur en illustrator.

Sophia studeerde Sinologie, Sociaal-Culturele Antropologie en volgde een lerarenopleiding. Ze schreef het kinderboek 'Bezoek op vier poten' (Studio Sesam, 2017) en schreef en illustreerde 'Het geheim van konijn' (Nik Nak 2024). Zij werkt mee aan projecten en workshops over het belang van herkenbare verhalen die erkenning geven aan elk kind.

¹ "Against the odds: predictors of academic success and excellence in majority-minority schools", Orhan Agirdag & Jozefien De Leersnyder, KULeuven, 29 augustus 2024

en besproken worden of moeten ze genegeerd worden, vragen leraren zich af.

Een heel relevant onderzoek is dat van Orhan Agirdag en Jozefien de Leersnyder ¹. Ze tonen aan dat het erkennen en waarderen van de culturele en religieuze verscheidenheid van leerlingen de kans vergroot dat leerlingen in diverse scholen bovengemiddeld of zelfs uitstekend presteren. Ook al zit je met heel wat uitdagingen als het gaat over nieuwkomers en nieuwe talen aanleren. De school is geen gesloten bubbel. We kunnen kinderen en gezinnen optimaal en kwaliteitsvol steunen vanuit waardering van de school- en thuistaal, appreciatie van de eigen herkomst en culturele en religieuze achtergrond. Door het verbod op levensbeschouwelijke tekenen op te heffen, door te werken aan meer diversiteit binnen het onderwijspersoneel. Door racistische uitingen op school weg te werken, door buddysystemen op te zetten en door ouders evenwaardig te betrekken.

Als je diversiteit erkent en een plaats geeft op school, dan straalt dit positief af op de kinderen.

Humeyra

“Als je dicht bij jezelf blijft en vertrekt vanuit wat je kent, komt inclusie vaak vanzelf”

Lezen en voorgelezen worden is heel belangrijk voor Humeyra Cetinel. “Ik kom uit een echt boekengezin. Mijn mama, grootvader, tantes en nonkels hechten veel belang aan verhalen. Die werden van generatie op generatie doorgegeven. Als kind viel ik jarenlang in slaap met sprookjes op cassette. Lezen zat al in mij, maar werd ook sterk gestimuleerd door mijn omgeving. En schrijven doe ik al sinds mijn achtste.”

Wat inspireerde je op die jonge leeftijd?

Ik schreef korte humoristische verhaaltjes. Het eerste echt afgewerkte verhaal ging over een boer die moe getergd door zijn steeds maar kraaiende haan, besloot om het dier te slachten en op te eten. Maar de haan komt in zijn maag weer tot leven en neemt wraak. Spijtig dat ik deze schrijfsels en tekeningen op papier kwijt ben. Wat mij inspireerde als kind was de omgeving om mij heen, mijn school, mijn vriendjes en vriendinnetjes. Ik ben opgegroeid in Sint-Gillis-Waas, op de buiten, met veel velden en boerderijen om ons heen. Vandaar het verhaal over een boer en zijn haan.

Hoe divers en inclusief was jouw klas, jouw school?

Toen ik op school zat, herkende ik mezelf wel in de figuren uit prentenboeken, mijn uiterlijk week niet veel af van de meerderheid. Maar ik besef dat dat anders is voor kinderen met een zichtbaarder andere achtergrond. Bij mij zat het verschil eerder in cultuur: ik ben van Turkse afkomst, dus ik kende de Ramadan en het Suikerfeest, maar op school ging het vooral over christelijke tradities zoals Kerstmis en Pasen. Dat voelde niet vreemd, voor mij was dit logisch want dit was het land waarin ik opgroeide. Er was geen grote kloof tussen thuis en school, het ging om kleine socioculturele details. Maar ik

hoor van vriendinnen met een ‘niet-alledaags’ uiterlijk dat zij zich wél minder herkenden.

De maatschappij is geëvolueerd, jouw visie ongetwijfeld ook?

Mijn kijk op representatie is sterk geëvolueerd. Als twintiger stond ik er niet bij stil, maar door gesprekken met mensen uit diverse achtergronden beseftte ik hoe belangrijk het is dat zij zichzelf, hun familie, cultuur herkennen in verhalen. In het begin was het nodig dat boeken expliciet over die identiteit gingen. Ik denk aan ‘Mohamed viert feest’ bijvoorbeeld, een prentenboek over een Marokkaanse jongen en over de tradities van het Suikerfeest. Maar nu zijn we aan een volgende fase: waar diversiteit vanzelfsprekend aanwezig is, zonder dat het het hoofdthema hoeft te zijn. De andere afkomst, godsdienst of cultuur van een personage vormt niet per se het verhaal. Ik vind dat we daar zijn nu. Er wordt al veel goed werk geleverd. Maar het kan altijd beter. In mijn boek ‘*Ridder van karton*’ is het hoofdpersonage een Marokkaans meisje, maar het verhaal gaat over genderrollen, niet over haar afkomst. Die is zichtbaar in de achtergrond, maar niet bepalend. Iedere schrijver schrijft vanuit zijn eigen ervaring, ook al is het verhaal compleet fantasie. Ik werk momenteel aan een verhaal over een vrouw die haar grootmoeder met Alzheimer verzorgt. Toevallig is dat een

Turkse dame en gebeurt dat in een Turks gezin. De Turkse context is aanwezig, maar het thema is universeel. Iedereen kan zich herkennen in zorg, verlies, liefde.

Dat is voor mij subtiele diversiteit: verhalen waarin afkomst of identiteit aanwezig is, maar niet centraal staat. We zijn allemaal verschillend, maar op een dieper niveau delen we dezelfde zorgen en verlangens.

Moet op school diversiteit als natuurlijk afgebeeld worden of moeten de verschillen benoemd worden?

Ik werk in het volwassenenonderwijs, met anderstalige volwassenen. Wij gebruiken lesmateriaal van Pelckmans, en dat is al heel inclusief. In de tekeningen en foto's zie je mensen van verschillende achtergronden: een vrouw met een hoofddoek, een zwarte man, enzovoort. Ook in de audiofragmenten en verhaaltjes hoor je namen van over de hele wereld: Paulo, Rachida, en de laatste jaren ook veel Russische en Oekraïense namen. Dat sluit goed aan bij onze doelgroep. In het volwassenenonderwijs heb je minder de rol van opvoeder dan in het basis- of secundair onderwijs. Onze cursisten komen al met een gevormd wereldbeeld. Het is niet onze taak om dat per se te verruimen, maar wel om hen te ondersteunen in hun inburgering en het leren van Nederlands. En dat doen we met inclusief materiaal.

Ik besef dat het in het basis- en secundair onderwijs complexer ligt. Zelf neig ik naar het tonen van inclusie zonder het altijd te benoemen. Het is een moeilijke balans: je wil mensen erkennen, maar niet reduceren tot hun afkomst, uiterlijk of naam. Het moet normaal aanvoelen, gewoon deel van de samenleving waarin we leven. Anders loop je het risico dat je iemand herleidt tot één aspect van zijn identiteit, en dat mag het niet zijn.

Een experiment uit de jaren 40 met een witte en een zwarte pop toonde aan dat kleuters (onbewust) een onderscheid maken in huidskleur. Veel kinderen gaven de voorkeur aan de witte pop en schreven er positieve eigenschappen aan toe, terwijl ze de zwarte pop negatieve eigenschappen gaven. Tegelijk hoor je soms dat kinderen diversiteit niet opmerken of er niet mee bezig zijn.

Ergens geloof ik dat ook: kinderen worden als een soort onbeschreven blad geboren. Ze kijken anders dan volwassenen. Als je bijvoorbeeld vraagt om je hand te vergelijken met die van een Afrikaans kindje, dan zal dat kindje eerder zeggen: "Jouw hand is groter," dan "Jouw hand heeft een andere kleur." Dat verschil in kleur is niet per se het eerste wat ze zien.

Maar ik denk dat het onderscheid wel degelijk wordt aangeleerd, vaak heel subtiel en onbewust, via de omgeving. Denk aan reclameposters voor jobs bij de politie: meestal zie je daar witte mensen afgebeeld. Dat zijn de ordehandhavers, de mensen die je moet bellen als je in de problemen zit. Als een kind dan gevraagd wordt wie de 'goede' en 'slechte' pop is, dan kan ik me voorstellen dat die associaties meespelen. Want de mensen die helpen, die gezag hebben, zijn wit. Dus kies je als kind misschien automatisch voor de witte pop.

Ik denk dat beide stellingen niet tegenover elkaar staan, maar elkaar juist aanvullen. Kinderen zijn niet van nature bevooroordeeld, maar ze pikken signalen op uit hun omgeving. En die signalen vormen mee hoe ze naar de wereld kijken.

Je schreef 'Ridder van Karton'. Heb je een methode om inclusief te schrijven?

Ik probeer zo inclusief mogelijk te schrijven door te vertrekken vanuit wat ik zelf ken. Dan voelt het natuurlijk aan en weet ik dat het realistisch is. Als ik schrijf over iets dat verder van mij afstaat, doe ik grondige research: ik lees, bekijk documentaires en

probeer mensen uit die gemeenschap te raadplegen. Zo heb ik voor mijn roman 'Nomade' – waarin een conflict speelt tussen een dorps- en een nomadengemeenschap – veel opgezocht over het nomadenleven in Turkije. Ik ben daar zelf niet mee opgegroeid, dus ik wilde het respectvol en geloofwaardig brengen. Het hoofpersonage is divers, als nomademeisje een minderheid in een minderheid in het Turkije van de jaren 70. Als het over gevoelige thema's gaat, zoals in dit boek waar een verkrachting plaatsvindt, kies ik bewust voor een ander vertelperspectief. Die scène wordt niet verteld door het slachtoffer zelf, maar door een nevenpersonage dat toekijkt. Dat helpt om afstand te bewaren en voorkomt dat ik iets vertel wat ik zelf niet heb meegemaakt, op een manier die slachtoffers zou kunnen kwetsen. Zo hou ik rekening met sociale diversiteit, niet alleen in afkomst of uiterlijk, maar ook in ervaring. Diversiteit gaat voor mij dus veel verder dan etniciteit. *Ridder van karton* gaat over genderrollen. Een vriendin schreef het boek 'Stapelgek' over een jongetje met autisme, die alles wat hij tegenkomt op mekaar wil stapelen. Die neurotische neigingen herken ik als zus van een broer die autisme heeft. Die ervaringen verdienen ook een plek in verhalen. Een idee voor een volgend kinderboek is het thema rouw. Opnieuw een vorm van sociale diversiteit die iedereen kan raken.

En opnieuw een diepmenselijk thema. Dat ligt je nauw aan het hart?

Ja. Ik doe dat niet bewust, het is iets wat in mij zit. Het is nodig dat er ook jeugdboeken zijn over die zware thema's van verlies en rouw, want je hebt kinderen die dat meemaken. Je kan niet alles *sugercoaten* of verbloemen. Kinderen verliezen een zusje, broertje of ouder. Of hun ouders gaan uit elkaar, een kind heeft geen contact meer met een ouder ... Dat zijn allemaal gevoelens die kinderen ook moeten kunnen herkennen in boeken.

Hoe kunnen leerkrachten op een eenvoudige, zorgzame manier bijdragen aan inclusie in de klas?

Wat ik belangrijk vind is subtiële diversiteit én het idee: *"the most personal is the most creative."* Als je dicht bij jezelf blijft en vertrekt vanuit wat je kent, komt inclusie vaak vanzelf en voelt het ook authentiek aan. Inclusie gaat voor mij niet alleen over etniciteit, maar ook over sociale diversiteit. Vertel verhalen waarin diversiteit aanwezig is als iets normaals, als een vanzelfsprekend deel van de samenleving.

Ik herinner me dat ik als jongere op school mocht vertellen over wat ik met kerst had gedaan. Thuis hadden we daar niet veel mee, en mijn moeder zei: "Vertel dan over onze feesten." En dat mocht van de leerkracht. Dat was fijn, maar ik denk dat het nog krachtiger is als leerkrachten zélf die ruimte creëren. Ik ben zelf een tijd zorgjuf geweest in het basisonderwijs. Als je met kinderen praat over hun kerstvakantie, vraag dan ook aan moslimkinderen of ze iets gevierd hebben. Soms duurt dat gesprek maar een minuut, maar het maakt een wereld van verschil: dat kind voelt zich gezien en betrokken. En dat is precies wat je wil bereiken.

Humeyra Cetinel is leerkracht, auteur en scenarist. Ze geeft Nederlands aan anderstaligen in een CVO. Ze studeerde Oosterse talen en culturen aan UGent. In 2017 kwam haar kinderboek 'Ridder van Karton' (vzw Studio Sesam) uit. In 2023 haar debutroman *Nomade* (Borgerhoff & Lamberigts). In opdracht van Bindus vzw schreef ze het boek '60 jaar migratie, 30 jaar verbinding' (2025).

Leeswijzer voor diversiteit en inclusie

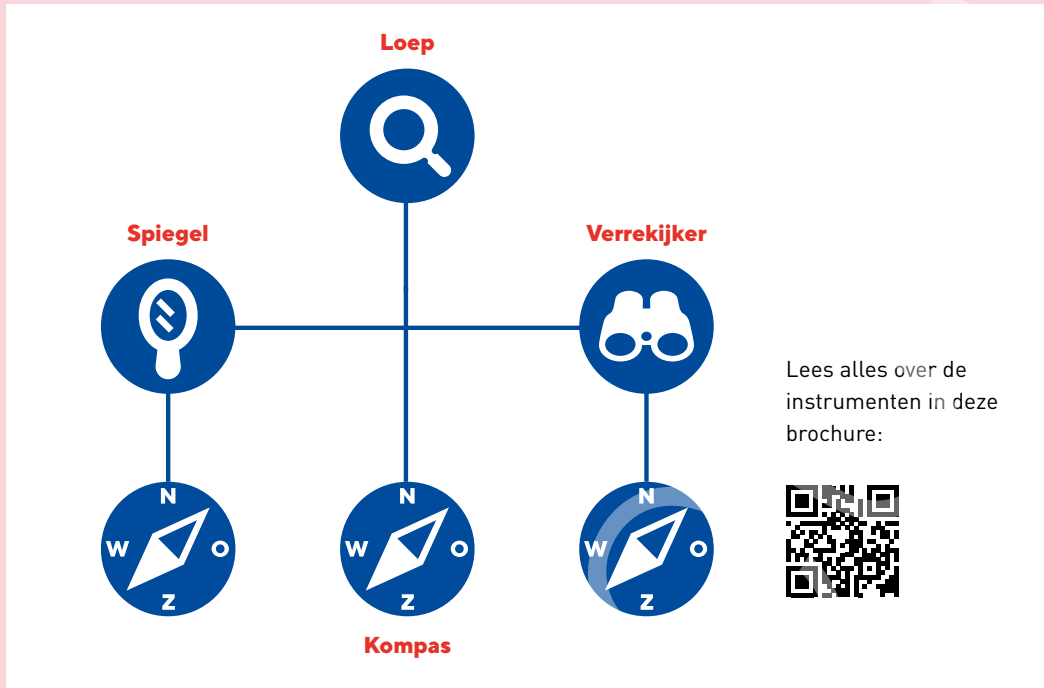
Universitair docent jeugdliteratuur Sara Van den Bossche (Tilburg University) stelde de 'Leeswijzer voor diversiteit en inclusie in jeugdliteratuur' samen. Sara: "De leeswijzer is bedoeld als opstapje om met de thema's diversiteit en inclusie aan de slag te gaan op school. De leeswijzer biedt een gereedschapskist met handige instrumenten als basis voor gespreksactiviteiten." In dit artikel brengen we een samenvatting van de voornaamste punten van de publicatie.

Sara Van den Bossche: "Diversiteit en inclusie zijn binnen de jeugdliteratuur hoog op de agenda komen te staan. Het sociale engagement in jeugdboeken en dat van auteurs en uitgeverijen krijgt steeds meer aandacht. Met 'diversiteit' bedoelen we dat in een maatschappij mensen samenleven met uiteenlopende identiteiten. Mensen verschillen van elkaar in etniciteit, cultuur, lichamelijke gesteldheid, seksuele oriëntatie of gender. 'Inclusie' heeft te maken met recht doen aan al die verschillen. Om na te gaan hoe inclusief een samenleving of bepaalde media zijn, kijk je naar representatie: Wie krijgen een plek in bijvoorbeeld boeken of televisieprogramma's? Welke identiteiten worden in de media vertegenwoordigd en op welke manier? Dat zijn de hamvragen. Met inclusieve jeugdliteratuur bedoelen we verhalen die de diversiteit in de maatschappij weerspiegelen. Zij geven plaats aan zo veel mogelijk verschillende identiteiten. Discussies over diversiteit en inclusie gaan vaak vooral over de ongelijke behandeling van verschillende groepen mensen op basis van hun identiteit. Voor de jeugdliteratuur duiken dan

twee belangrijke soorten vragen op. De eerste betreft het werkveld van de jeugdliteratuur. Wie werken in de wereld van de jeugdliteratuur en wat is hun achtergrond? Welke identiteiten vertegenwoordigen zij? Daarnaast kun je vragen stellen over de boeken zelf. Welk soort personages krijgen een plek in jeugdboeken? Voor welke groepen uit de samenleving staan zij symbool? Welk beeld geven de boeken van ongelijkheden en verschillen in de maatschappij? Misschien wil je als leraar, bibliotheekmedewerker, leesbevoorderaar of opvoeder die onderwerpen wel aansnijden, maar weet je niet goed hoe dat aan te pakken. Misschien weet je niet welke boeken rond deze onderwerpen je kunt kiezen of welke activiteiten daarbij te organiseren. De leeswijzer is bedoeld als opstapje om met de thema's diversiteit en inclusie aan de slag te gaan op school, in het kinderdagverblijf of in de bibliotheek."

Loep, spiegel, verrekijker en kompas

Sara Van den Bossche: "De brochure biedt een gereedschapskist met handige instrumenten als basis voor gespreksactiviteiten rond diversiteit

en inclusie in je klas, groep of bibliotheek". Deze instrumenten zijn de loep, spiegel, verrekijker, en het kompas. Sara legt uit dat de keuze voor gespreksactiviteiten gemaakt is om de volgende reden: "We willen je stimuleren om met kinderen en jongeren gesprekken over de thema's diversiteit en inclusie aan te gaan. Je kunt de instrumenten die we je in deze leeswijzer geven, zien als ijsbrekers. We zetten in op gesprekken, omdat leren bij uitstek een sociale activiteit is. Leren heeft de meeste impact wanneer mensen ideeën uitwisselen. Wat een leraar of andere pedagogische professional je vertelt, blijft beter hangen als je dat samen met anderen bespreekt dan wanneer je dit alleen verwerkt. Dan er is namelijk meer ruimte voor duiding en om vragen te stellen. Bovendien hebben anderen in de groep misschien andere meningen, waardoor jullie elkaars blik kunnen verrijken. Zo is het ook met lezen: samen over boeken praten, verrijkt de leeservaring. De leeswijzer nodigt je daarom uit om met kinderen en jongeren in gesprek te gaan over de jeugdboeken die

ze lezen. De bedoeling is samen met hen te bespreken hoe die jeugdboeken hun iets vertellen over diversiteit en inclusie in de samenleving."

Verder verklaart Sara waarom jeugdboeken nuttig zijn als ingang om diversiteit en inclusie aan te kaarten: "Jeugdboeken bieden jonge lezers inzicht in de wereld om hen heen. Daarmee beïnvloeden ze het beeld dat jonge lezers van de maatschappij krijgen en die kennis kan hen helpen om hun eigen plek in de wereld te vinden. Om jonge lezers te begeleiden in die zoektocht, kun je als bemiddelaar wijzen op aanknopingspunten in boeken. Hou daarbij in het achterhoofd dat verhalen altijd een spiegel vormen voor de samenleving, ongeacht de vorm. Of een jeugdboek nu realistisch of ronduit fantasievol is, het kan ons altijd iets vertellen over de wereld waarin wij leven. Want ook binnen de eigen verhaalwereld zijn er verhaalfiguren (ook wel personages of karakters genoemd) die op een bepaalde manier met elkaar omgaan en een samenleving bouwen."

Toolkit Mechelen kleurt

“Waarom kan een prinses geen jeansbroek dragen?”

De stad Mechelen ontwikkelde samen met Sayira Maruf (psychologe en Sesam-auteur) en Isabelle Geeraerts (graphic designer en illustrator) een gespreksmethodiek en een bijhorende set huidskleurpotloden: de Toolkit Mechelen Kleurt. Wie ligt aan het ontstaan? De Mechelse kinderraad.

“Tijdens een brainstorm rond het thema racisme merkte de Mechelse kinderraad op dat er weinig diversiteit bestaat in kinder- en jeugdboeken of in strips. De personages zijn geen weerspiegeling van de maatschappij, vonden ze. Daarop hebben we vanuit de stad een vragenlijst opgesteld, die werd beantwoord door een 100-tal kinderen. Uit deze bevraging blijkt dat 61% zich niet herkent in boeken of strips en slechts 6% bijleert over andere culturen in boeken. Op de vraag wie het hoofdpersonage zou zijn in een zelfgeschreven verhaal kiest de meerderheid voor een meisje.” Stad Mechelen ging met dit signaal aan de slag en werkte de toolkit ‘Mechelen kleurt’ uit.

“Deze leidraad is bedoeld om met jonge lezers te werken rond het thema diversiteit en eenzijdigheid in relatie tot jeugdliteratuur. Het is een aanzet om jeugdboeken tegen een kritisch licht te houden. Lezers worden zich via de werkvormen bewust dat jeugdliteratuur niet neutraal is, maar, al dan niet subtiel, doordrongen is van heersende culturele opvattingen en waarden.” De toolkit bevat verschillende werkvormen, ge-

richt op leerlingen uit de tweede en derde graad van het lager onderwijs. Het kan ingezet worden in onderwijs, jeugdwelzijnswerk, jeugdwerk ... kortom voor iedereen die groepen van 8-tot 11-jarigen begeleidt. De opdrachten kunnen in twee lesuren (100 minuten) gegeven worden, maar kunnen ook opgesplitst en apart uitgevoerd worden.

We pikten er twee werkvormen uit.

Duur:
50
minuten

Werkvorm 4:

Welke kleur is huidskleur?

Opdracht: Laat de lezers (8-9 jaar) een zelfportret maken. Toon hen het werk van Angélica Dass. Zij is een Braziliaanse fotograaf en is de maker van het project Humanæ, een langdurig project waarin ze duizenden portretten van mensen uit verschillende delen van de wereld koppelt aan Pantone-codes, om aan te tonen dat huidskleurlabels als rood, wit of bruin niet alleen onnauwkeurig maar ook absurd zijn.

Maak een gelijkaardig project met de klas. Elk kind krijgt eenzelfde formaat van papier of karton. Het is de bedoeling dat deze volledig wordt ingekleurd in de eigen huidskleur. Gebruik hiervoor het setje huidskleurpotloden van de Stad Mechelen of meng zelf verf. In de volgende stap wordt het zelfportret gemaakt op de gekleurde achtergrond.

Tip: werk met een spiegel of een geprinte foto van de lezer. Laat de kinderen goed naar de vorm van het gezicht, de ogen, de neus en de haren kijken zonder de bril, beugel, sproetjes of de gekke scheve tand te vergeten. Hang de portretten naast elkaar op en bekijk samen hoe verschillend de klasgroep is qua kleur.

Achteraf kan je met de portretten nog een leuk doe-boek maken. Knip elk portret in 3 stroken (eentje met de haren en het voorhoofd, eentje met de ogen en de neus, en eentje met de mond en de nek.) Stop ze in een ringmap. Nu kan je van verschillende portretten een nieuw samengesteld portret maken door de verschillende stroken te combineren.

Bron Mechelen Kleurt

Huidskleurpotloden brengen meer kleur

Antwerpen, Mechelen, Leuven bieden ze aan scholen aan: een set huidskleurpotloden. Team Diversiteit Mechelen: "Uit onderzoek blijkt dat kinderen vaak naar het lichtroze kleurpotlood grijpen als ze een gezicht tekenen, ongeacht hun eigen huidskleur. Dit lichtroze benoemen ze heel vaak ook als 'huidskleur', maar echte huidskleuren zijn er in een oneindig aantal verschillende tinten. Voor iedereen die in contact

komt met kinderen is het een goed instrument om creatief aan de slag te gaan om meer diversiteit, en letterlijk meer kleur, aan te brengen in boeken en strips of in de verhalen die kinderen zelf verzinnen. Huidskleur in al zijn varianten bespreekbaar maken en zo de eigenheid en identiteit erkennen van elk kind. Met de kleurpotloden reiken we een taal aan die kinderen in staat stelt om zelf over racisme na te denken en erover te praten."

Duur:
60
minuten

Werkvorm 6:

Moderniseer een bekend sprookjesfiguur

Sprookjes gaan vaak over verandering en transformatie. Ze bevatten een levensles en het goede overwint steeds het kwade. Sprookjes zijn meestal een weerspiegeling van de tijdsgeest en moraal binnen een bepaalde maatschappij. Denk bijvoorbeeld aan sprookjes waarin prinsessen en meisjes zoals Sneeuwwitje, Assepoester of Doornroosje, gered worden door een prins op het witte paard. Er is ondertussen veel veranderd en onze maatschappij ziet meisjes niet meer als hulpeloze wezens. Moderne sprookjes maken hier komaf mee. Moderne sprookjes zijn aangepast aan onze tijd. De held van het verhaal (prinses, ridder, ...) kan best wel een meisje zijn of een andere herkomst of een beperking hebben. Of een combinatie van al deze kenmerken. Waarom kan een prinses geen Afrikaanse roots hebben? Zoals in de Disney film over het klassieke sprookje 'The princess and the frog'. De prinses is van kleur, de prins is wit. Hierover kan je een groepsgesprek voeren.

Opdracht (10-11 jaar): Herwerk een specifiek figuur uit een heel bekend sprookje of verhaal, zoals Sneeuwwitje, Alice in Wonderland, Roodkapje of de kleine zeemeermin. Kinderen mogen zelf beslissen welke figuur zij gaan herwerken of de hele klasgroep werkt aan eenzelfde sprookjesfiguur.

Start met de huidige afbeelding van hoe we deze figuren allemaal kennen. Teken de contouren van de vorm van het gezicht, de haren, de ogen, de neus en de mond over op

een papier en kleur de tekening op een andere manier in. Vergeet hiervoor zeker het setje huidskleurpotloden niet. Bespreek al eens wat het effect van kleur alleen al is.

In een volgende stap worden opnieuw de contouren van het gezicht uitgetekend, maar deze keer worden ook de elementen van het gezicht zelf veranderd. Wat voor ogen kan de figuur hebben? Een lange, korte, dikke neus of een wipneus? Sproeten, een bril, een beugel, een lui oog, puistjes, ...? Pas het kapsel aan. Moet de figuur lieflijk kijken of mag het ook ondeugend of zelfs een beetje stout zijn? Resultaat is een moderne en minder stereotiepe figuur.

Download de toolkit

Bron Mechelen Kleurt

Tips voor jou

Cargo Confetti

Cargo Confetti is een literair platform dat zich inzet voor inclusieve kinder- en jeugdliteratuur. "Wij geloven in de kracht van verhalen die bijdragen aan een positief zelfbeeld én een breed wereldbeeld. Met onze projecten willen we bouwen aan een samenleving waarin ieder kind zich gezien en gewaardeerd voelt, ongeacht huidskleur, beperking, gezinssituatie, lichaamstype, geloof of welke identiteit dan ook." Je vindt er ook een inclusieve leeslijst.

The beauty of human skin in every color

Angélica Dass is een Braziliaanse fotograaf en de maker van Humanæ, een langdurig project waarin ze duizenden portretten van mensen uit verschillende delen van de wereld koppelt aan Pantone-codes. Zo wil ze aantonen dat huidskleurlabels als rood, wit of bruin niet alleen onnauwkeurig maar ook absurd zijn.

Luister naar haar verhaal over 'The beauty of human skin in every color'

Spiegels, vensters en schuifdeuren

Dr. Rudine Sims Bishop (prof.emeritus Ohio State University) introduceerde de metafoor van "mirrors, windows and sliding glass doors" om het belang van diversiteit in kinderboeken te beschrijven:

- Spiegels: Boeken waarin kinderen zichzelf herkennen, hun cultuur, achtergrond, ervaringen. Dit bevestigt hun identiteit.
- Ramen: Boeken die een blik geven op andere werelden, levens en perspectieven. Ze helpen kinderen om empathie te ontwikkelen.
- Schuifdeuren: Boeken die kinderen uitnodigen om zich in te leven en tijdelijk deel uit te maken van een andere realiteit.

Deze metafoor benadrukt dat alle kinderen boeken nodig hebben waarin ze zichzelf kunnen zien én anderen kunnen leren begrijpen.

In deze korte video licht Dr. Bishop haar metafoor helder toe.

De zwarte of de witte pop?

De Doll Test uit 1940 is een psychologisch experiment van de Amerikaanse onderzoekers Kenneth en Mamie Clark. Het doel was om de effecten van racisme en segregatie op het zelfbeeld van Afro-Amerikaanse kinderen te onderzoeken. Wat hield de test in? Kinderen tussen 3 en 7 jaar kregen twee poppen te zien: één met een lichte huid en één met een donkere huid. Ze kregen vragen zoals: Welke pop is mooi? Welke pop is slecht? Welke pop lijkt op jou?

Wat bleek? Veel Afro-Amerikaanse kinderen gaven de voorkeur aan de witte pop en wezen de zwarte pop aan als "slecht" of "lelijk". Sommigen weigerden zelfs te zeggen dat de zwarte pop op hen leek. Dit toonde aan dat raciale vooroordelen en discriminatie al op jonge leeftijd een negatieve invloed hadden op het zelfbeeld van zwarte kinderen. Onder andere in het programma 'De Wonderjaren' (2021) deden ze dit experiment opnieuw bij enkele kleuters. Maken zij ook nu nog een onderscheid in huidskleur? Kijk en luister.

Win één van de 5 exemplaren!

Mail je gegevens naar cov.basis@acv-csc.be.

Jij mag ook!

Wie is Irini, het meisje met de witte stok? Waarom heeft Scott een racehelm op zijn T-shirt? En wat doet die lange Stas in de straat? Het is vakantie! Irini wandelt elke dag van haar oma naar huis. Op een middag hoort ze een stuitend geluid en ziet ze een grote schim naderen. Angstig stapt ze snel door. De volgende dag is ze op haar hoede buiten. Plots voelt ze een klap tegen haar rug. Scott ziet wat er gebeurt en schrikt. Doet die lange jongen nu gemeen of ... Soms is iets niet wat het lijkt. Een spannende en ontroerende vertelling over drie kinderen met een eigen achtergrond en verhaal. Kan iemand die zo anders is wel een vriend worden?

Schrijver Geertje De Ceuleneer houdt van verhalen en toegankelijke taal. Ze schreef reeds twee non-fictie boeken over moeders en dochters én over blinden en slechtzienden. Na 15 jaar kriebelde het opnieuw. Nu stopt ze haar ervaring in diversiteit en haar passie voor inclusie in een kinderboek. Een fictiedebuut op kindermaat. Illustrator Julie Vangeel studeerde Illustratieve Vormgeving aan hogeschool Sint-Lucas Antwerpen. Ze brengt met haar verrassende stijl de meest uiteenlopende dingen tot leven, steeds met ruimte voor humor en een knipoog. 'Jij mag ook', Studio Sesam, 5 tot 10 jaar.

De Magische Poorten van Dendermonde

Je eigen boek in de rekken zien liggen, het is een droom voor velen. Voor Greetje en Lore van Het Laar in Dendermonde werd die droom werkelijkheid. Samen met hun leerlingen uit het buitengewoon basisonderwijs schreven en illustreerden ze 'De Magische Poorten van Dendermonde', een inclusief kinderboek dat hun twee klassen de overwinning opleverde in de verhalenwedstrijd van de bib voor Dendermondse scholen. Je leest over het magische traject in Straf verhaal op blz. 12-13.

Win een van de drie exemplaren!

Mail je gegevens naar cov.basis@acv-csc.be.

Bekijk het filmpje

De kleurrijke wereld van Studio Sesam

De boeken die Sophia en Humeyra voorstellen in hun interview, 'Ridder van Karton' en 'Bezoek op vier poten' werden ontwikkeld samen met Studio Sesam. Studio Sesam is een vereniging zonder winstoogmerk in het sociocultureel werk en maakt de diversiteit zichtbaar maken door inclusief te schrijven, te illustreren en te communiceren zodat iedereen gezien en gehoord wordt. "We willen mensen en organisaties met elkaar verbinden en bruggen bouwen tussen diverse gemeenschappen en groepen in de samenleving. We ijveren voor meer kleur in de kinderboekenwereld. We lanceren nieuwe talentvolle schrijvers en illustratoren en geven inclusieve kinderboeken uit omdat beeldvorming al op zeer jonge leeftijd begint. We organiseren jaarlijks het SesamFestival om het lezen en voorlezen te stimuleren bij jong en oud. We specialiseren ons in diversiteitsbewust en inclusief communiceren zodat organisaties een breed divers publiek kunnen bereiken. We werken mee aan welzijnsprojecten die een impact hebben op een duurzame en rechtvaardige samenleving voor iedereen.

